

چوب کاری

بشقاب، قاشق، چنگال جایزه دریافت کرد. این ظروف، که در غایت سادگی و از چوب مقاوم گردوی خراطی نشده ساخته شده است، به اندازه آثار چوبی ژاپنی ظرافت دارد. ساخت یک دست از این ظروف ده روز طول می کشد و زیبایی آن از تبحر سازنده در هنر چوب کاری حکایت می کند. این آثار را مجید نعمتیان، به سبک قلمدان های پدرش، ساخته است. کاسه های چوبی ساخت نعمتیان به کاسه روسی مکشوفه از حفاری های «وژرونژ» voronzh متعلق به قرن چهارم پیش از میلاد شباهت دارد. با این تفاوت که دسته کاسه روسی منقش است.

خاتم کاری در این منطقه صنعتی قدیمی محسوب می شود. رنگ های متعارض گردو و چوب تقریباً طلایی درخت گلابی ترکیبی دلخواه پدید می آورند که اغلب بهترین شکل آن را در تخته نرد ها می توان دید. در سنندج، استادکاران بسیاری سازنده تخته نرد هستند. ساخت یک دست تخته نرد هفت تا ده روز طول می کشد، ولی مجید نعمتیان و پسرش، عبدالحمید، برای ساخت هر دست شش هفته وقت صرف می کنند. در نتیجه، سفارش دهندگان باید مدت ها انتظار بکشند. این دو هنرمند لولای آهنی تخته ها را هم می سازند و آن را توکاری کرده و با چوب می پوشانند. کمتر تخته نرد و

از گورهای «پازیریک» بشقاب های چوبی، مخصوص اهدا و نذور، به دست آمده است. در گذشته، ایرانیان، در صورت نبود ظروف سفالی، از ظروف غذاخوری چوبی استفاده می کردند. هنوز هم چنانچه عشایر یا روستائیان استطاعت خرید ظروف سفالی را نداشته باشند، از ظروف چوبی استفاده می کنند. ظروف چوبی نمی شکنند و تولید آنها به سرمایه نیاز ندارد، حال آنکه ظروف سفالین شکستنی است و برای ساخت آنها وجود کوره ضروری است. بهترین آبخوری ها و ملاقه های چوبی، که در حاشیه دریای مازندران و آبادی های کوه البرز رواج دارد، از دیرباز در الشت ساخته می شود. این آثار یادگارهای سنتی است که تاریخ آنها به پیدایش صنایع دستی برمی گردد.

از دیرباز، سنندج به ساختن مصنوعات چوبی معروف بوده است؛ زیرا در آنجا درختان فراوانی از گردو و گلابی و کیکوم وجود دارد. نقوش ابرمانند و موج و گره های چوب گردو پذیرای تزئین هنری اند و هنرمندان را به صرافت می اندازند تا آثار چوب کاری یا خاتم کاری خلق کنند. بهترین هنرمند چوب کار مجید نعمتیان است که این پیشه را از نعمت الله نعمتیان، پدرش، فرا گرفت. وی با گذشت ۷۰ سال از عمرش برای ساخت یک دست ظروف چوبی شامل کاسه،

علی اکبر ولایتی ve dğr.; تقویم تاریخ فرهنگ و تمدن اسلام و ایران، (جلد

ANADOLU'DA SELÇUKLU, BEYLİKLER VE OSMANLI AHSAP SANATINDA DORUĞA ULAŞAN BİR TEKNİK

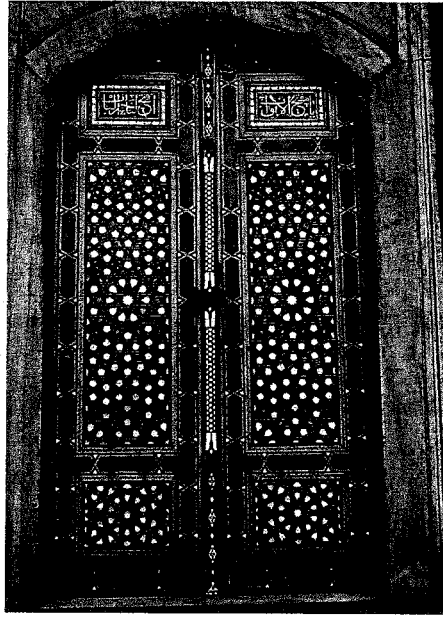
DEĞERİNİ BİLEMEDİĞİMİZ KÜNDEKARİ

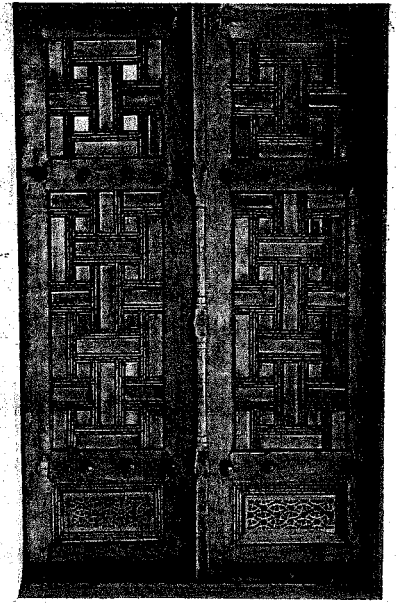
HALDUN ARSLANCAN
Restoratör

Doğal ve organik bir malzeme olan ahşap, çağlar boyunca çok çeşitli yerlerde kullanılmıştır. Gerek yapıları oluşturan mimari öğelerde, gerekse yapı içlerindeki eşyalarda kullanılan ahşap malzeme, doğası gereği eni ve boyu ile sınırlıdır ve bu ölçüler içerisinde biçimlendirilmek zorundadır. Bundan dolayı ahşap bir yapı ancak birçok parçanın çeşitli yönlerde birbirlerine eklenmesi ile oluşturulabilir. Bu yöntem hem büyük boyutlu, hem de ufak boyutlu birimlerde ve de ahşap eşyalarda uygulanır. Tek parça ahşaptan yapıma tekniği ise ufak boyutlu eşyaların dışında nadiren uygulanır. Parçalı tekniğin yapılmasının nedeni ahşabın sınırlı olan ölçüleri yanında kendisine özgü doğal kusurlarıdır.

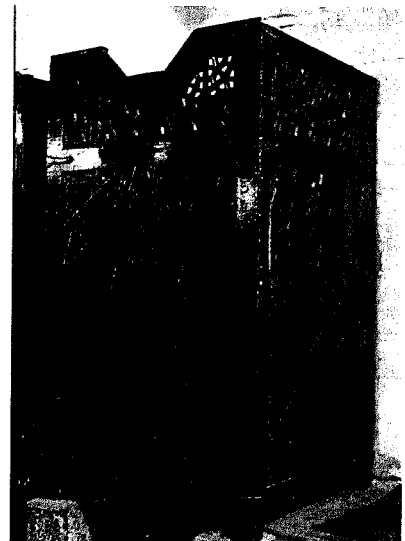
Kesildikten sonra bünyesindeki suyu buharlaşma ile dışarı veren ahşap bulunduğu ortamın nemi ile orantılı olarak küçülmeye başlar. Ortamların nem seviyeleri farklı olacağından dış hava ile temasta olan ahşap ile yapı içerisinde kullanılan ahşap farklı küçülmelere uğrayacaktır. Nem seviyesi düşük ve daha sıcak iç mekanlardaki ahşap daha çok kuruyacak, bunun sonucunda da daha fazla küçülecektir. Bu küçülmenin dengeye oturduğu nokta ahşabın bulunduğu ortamın nemi ile kendi içindeki su miktarını dengelediği noktadır. Ortamın nemi değiştiği zaman ah-

Sultan I. Ahmet türbesinin abanoz ağacından yapılan, üzeri sedef, bağa, fildişi kakmalı künde-kari kapısı.

Sultan Ahmet Camii avlusundaki meşe ağacından yapılmış künde-kari kanatlardan biri.

Fatih Camii'nden tek tablalı büyük parçalardan oluşan bir künde-kari kapı.

Beyazıt Camii'nden, künde-kari vaaz kürsüsü.

~~Kısa~~
Makale "Ağaç" pozefinde.

OSMANLI DEVRİ AĞAÇ İŞLERİ, TAHTA OYMA, SEDEF, BAĞ VE FİLDİŞİ KAKMALAR

Can KERAMETLİ

Bir milletin dünya görüşünü, felsefesini, inançlarını, kabiliyet ve duygululuğunu aksettiren san'at eseri küçük el san'atlarında topluluğun en derin bedii tutumunu da madde, teknik ve renkte vuzuhla ifade eder. Mimari bir şaheserde dâhi bir mimarın fitrî üstünlüğünün etkisine karşılık küçük el san'atları geniş halk kütlesinin malıdır. Teknik eğitimle halıyı, işlemeyi, ağaç oymayı v. s. gibi el san'atlarını herkes öğrenir ve işler, ancak bunu yaparken ruhunun bütün inceliklerini elindeki esere döker.

Tarihin Türkleri bulduğu noktadan itibaren başlayan Büyük Türk San'atı bütününün bir kısmını teşkil eden Osmanlı devrindeki ağaç işçiliği yazımızın esas konusunu teşkil eder. Gaye, Osmanlı devri Türk san'atının devrelerinde ağaç işçiliği ana hatları ile teknik, kompozisyon ve desen bakımından belirtilmesidir.

Önce teknik emellerle kullanılmış olan ağacı süslemek endişesinden ağaç oyma san'atı doğmuştur. Ağaç mimaride teknik gayelerle kullanılmış ve mimari eserin görünen ağaç kısımları süslenerek oyma küçük sütüncuklar, kapı ve pencere kanatları ile süslü tavanlar elde edilmiştir. Mimarinin arşitektonik ağaç kısımlarından başka gene onu tamamlayan diğer ağaç eşyalar oyma olarak yapılmıştır. Camiin iç teferruatından mimber, kürsü, rahle ve kur'an mahfazaları bu meyan-dadır.

Türk San'atı bölge bölge canlı bir uzuv gibi tesir almış, tesirler icra etmiş ve bu gelişmede kendi öz nesiclerini do-

kuyarak mustakil bir varlık halinde inkişafa doğru yönelmiştir.

İlk İslâm ağaç oymalarında Helenistik ve Sasani an'aneler devam etmiş ve tedricen yeni bir üslup meydana gelerek tekâmül etmiştir. Bu gelişme bilhassa Mısrıda tâkip edilebilir. Ağaç oyma san'atı diğer san'at şubelerinden taş, ştuk, deri, çini, işleme v. s. ile sıkı bir bağ göstermiş ve onlardan tesir almıştır. Bu suretle İslâm çevresi ve san'atında yerleşen ağaç işçiliği, onbirinci asırdan itibaren Anadolu Selçuklularında da mühim bir gelişme kaydeder. Taş ve tuğla gibi arşitektonik diğer maddelerin yanında gerek tezyini gerekse mimari teknik icabı olarak kullanılmıştır. Selçuk devri Türk san'atı binalarından Beyşehirde Eşrefoğlu Camiinde, Manisada Ulu Camii mimberi, Birgide Aydınöğlu Mehmet Bey Camii pencere kanatları, Konya Alâettin Camii mimberi, Karaman İbrahim Bey İmareti pencere kanatları (Resim 1), Konya Sadrettin Konevi Türbesi pencere kanatları (Resim 2), Keykâvus rahlesi (Resim 3) ve Ankara Etnografya müzesinde teşhir edilmekte olan pek zengin Selçuk devri ağaç oyma koleksiyonları ve diğer misaller ağaç oyma işçiliğinin ehemmiyetini gösteren numunelerdir. Bu eserlerde yazı ve tezyini motifler birlikte kullanılmıştır. Halen İstanbul Türk ve İslâm Eserleri müzesinde 248 No. lu XII inci yüzyıla ait Karaman İbrahim Bey İmareti pencere kanadı (Resim 1) devrin kompozisyon şeması bakımından ehemmiyetlidir. Eserin orta kısmını; güneş şuanı sembolize

- 32) — siehe Anm. 12, Taf. 663 A.
 33) — O. Aslanapa, Die seldschukischen Fliesen im Museum in Antalya, Cultura Turcica. Vol. II/2, 1965, S. 157, Taf. 4, Bild 10, 11.
 34) — M. Paker, Anadolu beylikler devri keramik sanatı, Sanat Tarihi Araştırmaları (-Kunsthist. Forschungen) I, 1964 - 65, S. 160, Abb. 3.
 35) — a. a. O., S. 164, Abb. 26.
 36) — siehe Anm. 15, S. 1592, Fig. 554 und Anm. 12, Taf. 718 A.
 37) — siehe Anm. 33, S. 165, Abb. 5.
 38) — siehe Anm. 26, Taf. 49/10.
 39) — siehe Anm. 12, Taf. 688 B.
 40) — siehe Anm. 15, S. 1609, Fig. 559 e.
 41) — siehe Anm. 18, S. 45.
 42) — siehe Anm. 3, E. Lucius.

Sanat Tarihi Yıllığı, c. 3-4, (S.I) 8.134-149, 1970

İSTANBUL

Makale "Ahşap" pozetinde'dir.

ANADOLU'DA SELÇUKLU VE BEYLİKLER DEVRİ AHSAP TEKNİKLERİ

Gönül ÖNEY

Anadolu'da Selçuk'lularla gelişen ve orijinal örneklerini veren ahşap işçiliği beylikler devrinde de mükemmel örnekler kazandırarak müşterek bir ekol yaratmıştır. Osmanlı devri ahşap işçiliği teknik sahada büyük yenilik getirmemiş, ancak değişik bir üslup geliştirmiştir. Ahşap mimberler, kapılar, pencere kanatları, rahleler, sütun başlıkları, girişler, konsollar Selçuklu ve Beylikler devri cami içlerinde, mihrap haricinde yapıyı süsleyen önemli bir unsur olmuştur. Bilhassa ceviz, elma, armut, sedir, abanoz ve gül ağacından yapılan bu malzemede çeşitli işleniş teknikleri kullanılmıştır.

1. Kündekâri Tekniği.

Mimberlerin yan aynalıklarında ve kapılarda kullanılan, «Kündekâri» tekniği adını alan bu teknik en orijinal işçiliği meydana getirir. İslâm sanatında en erken örneklerini 12. asırda Mısır, Halep ve Anadolu'da bulduğumuz kündekâri tekniğinin bu üç merkezde birbirine paralel olarak geliştiğini tahmin ediyoruz. Mısır'da Fatımilerle ilk örneklerini veren bu teknik bilhassa Memlûk'lar devrinde çok fazlalaşmıştır (1). Kündekâri tekniği yapılışına göre hakikî ve taklit kündekâri çeşitleri olarak muhtelif gruplara ayrılabilir.

1) — Mısır Sayda Nafisa mihrabı (1138-45), Sayda Rakaya camisi mihrabı (1154-60), Kus'da Amri camisi münberi (1155), Salih Talâi kapısı (1160), Eyyubi devri İmam Şâfi'i (1211) sandukası, Malik Salih Eyüp'ün türbe kapısı (1249/50), İbni Tulun camisinde Sultan Laçin münberi (1296) Anadolu örneklerine paralel gelişen erken kündekâri işçilikleridir. 14.-15. asır Memluk devrinde örnekler çok bollaşır. Bak. Kühnel, E. Der Mamlukische Kassettenstil. Kunst des Orients. I. Wiesbaden 1950. s. 55-58, Abb. 1-7.

Makale "Ankap" posterinde dır.

SELÇUK DEVRİ ANADOLU AĞAÇ İŞÇİLİĞİ HAKKINDA N O T L A R

Doç. Dr. BAHAEDDİN ÖGEL

Beş sene evvel Anadolu'daki -bilhassa Selçuk devrine ait- ağaç eserler üzerinde bir monografi yapmağı arzu etmiştik. Fakat böyle bir monografi yapmanın henüz erken olduğunu müşahede ederek bu çalışmalarımız sırasında elde ettiğimiz bazı neticeleri bu etüdle vermeğı faydalı bulduk. Burada arzedeceğimiz hususlar, bilhassa Selçuk Devri Anadoluşunda bulunması muhtemel olan ağaç işçiliğı mekteplerinin bazı vasıflarını gösteren delillerdir.

Şekil, motif ve teknik itibarile birbirlerine çok yakın hususiyetler gösteren malzeme-yi tasnif ettik ve bu suretle bazı tipler meydana çıktı. Bu tipleri gerek kitabeler ve gerekse tarihi bakımlardan da desteklemeğe çalıştık. Bu etüdümüzün plânını şöyle hülâsa edebiliriz:

I. KISIM - Selçuk devri kapıları:

Blok tahtalar üzerine yapılan kemer tezyinatla, oyma kapılar ve Beylikler devrindeki bu tiplerin devamı.

Çok tablalı ve künde-kârî veya oyma Selçuk devri kapıları.

II. KISIM - Selçuk devri ağaç işçiliğı hakkında notlar :

Bilhassa Ankara ağaç işçiliğine hasredilen bu bahisde minberlerle ait oldukları camilerin inşa ve tamir tarihlerinin tetkiki de esas konuyu teşkil etmiştir.

III. KISIM - Selçuk ve Beylikler devrine ait ağaç eserler üzerindeki geometrik tezyinatın tasnifi.

IV. KISIM - Selçuk devri ağaç eserlerinde Mısır ve Memlûk tesirlerinin izah ve tesbiti. Muşarabiye ve bazı geometrik tezyinat bu konunun kıstas unsurlarını teşkil ederler.

Sahip ata Oğullarından sonra Anadoluşda, bilhassa Sadreddin Konevi kapısında görülen çiçekli üslûbun Ortaasyada Timurî devri üslûbu ile mukayesesi.

Fotoğrafların ve desenlerin temininde Ankara Etnografya Müzesi Müdürü sayın Dr. Hamit Koşay'ın büyük himmetleri olmuştur. Burada kendilerine teşekkür etmeğı bir borç bilirim.

I. KISIM

SELÇUK DEVRİ KAPILARI HAKKINDA NOTLAR

DANIŞMENDİLERE AİT BİR KAPI VE TARİHLENMESİ

Ankara Etnografya Müzesinde 11928 Nr. ile kayıtlı olan bu kapı, Kayseri Ulu Camiinde bulunmakta idi. Oradan Kayseri Müzesine ve sonra da Ankara Etnografya Müzesine nakledilmiştir (1, 5, 7, 9. Şekil).

Kapının kitabesine göre tarihlenmesi: Kapının bulunduğu Kayseri Ulu Camii veya eski adı ile "Câmi-i Kebir" deki en eski kitabe Muzafferüddin Mahmud namına H.602 (1205) yazılmıştır. Halil Ethem Beye göre bu zatın, yani Muzafferüddin Mah-

- 32) — siehe Anm. 12, Taf. 663 A.
 33) — O. Aslanapa, Die seldschukischen Fliesen im Museum in Antalya, Cultura Turcica, Vol. II/2, 1965, S. 157, Taf. 4, Bild 10, 11.
 34) — M. Paker, Anadolu beylikler devri keramik sanatı, Sanat Tarihi Araştırmaları (-Kunsthist. Forschungen) I, 1964 - 65, S. 160, Abb. 3.
 35) — a. a. O., S. 164, Abb. 26.
 36) — siehe Anm. 15, S. 1592, Fig. 554 und Anm. 12, Taf. 718 A.
 37) — siehe Anm. 33, S. 165, Abb. 5.
 38) — siehe Anm. 26, Taf. 49/10.
 39) — siehe Anm. 12, Taf. 688 B.
 40) — siehe Anm. 15, S. 1609, Fig. 559 e.
 41) — siehe Anm. 18, S. 45.
 42) — siehe Anm. 3, E. Lucius.

Ed Fak. San. Tarihi. Enstitüsü
 Sanat Tarihi Yıllığı, c. 3-4, (S.F.)
 8.134-149, 1970

İSTANBUL

Makale "Ahşap" başlığında'dır.

ANADOLU'DA SELÇUKLU VE BEYLİKLER DEVRİ AHŞAP TEKNİKLERİ

Gönül ÖNEY

Anadolu'da Selçuk'lularla gelişen ve orijinal örneklerini veren ahşap işçiliği beylikler devrinde de mükemmel örnekler kazandırarak müsterek bir ekol yaratmıştır. Osmanlı devri ahşap işçiliği teknik sahada büyük yenilik getirmemiş, ancak değişik bir üslup geliştirmiştir. Ahşap mimberler, kapılar, pencere kanatları, rahleler, sütun başlıkları, kirişler, konsollar Selçuklu ve Beylikler devri cami içlerinde, mihrap haricinde yapıyı süsleyen önemli bir unsur olmuştur. Bilhassa ceviz, elma, armut, sedir, abanoz ve gül ağacından yapılan bu malzemede çeşitli işleniş teknikleri kullanılmıştır.

1. Kündekâri Tekniği.

Mimberlerin yan aynalıklarında ve kapılarda kullanılan, «Kündekâri» tekniği adını alan bu teknik en orijinal işçiliği meydana getirir. İslâm sanatında en erken örneklerini 12. asırda Mısır, Halep ve Anadolu'da bulunduğu kündekâri tekniğinin bu üç merkezde birbirine paralel olarak geliştiğini tahmin ediyoruz. Mısır'da Fatimilerle ilk örneklerini veren bu teknik bilhassa Memlûk'lar devrinde çok fazlaşmıştır (1). Kündekâri tekniği yapılışına göre hakiki ve taklit kündekâri çeşitleri olarak muhtelif gruplara ayrılabilir.

1) — Mısır Sayda Nafisa mihrabı (1138-45), Sayda Rakaya camisi mihrabı (1154-60), Kus'da Amri camisi münberi (1155), Salih Talâi kapısı (1160), Eyyubi devri İmam Şâfi'i (1211) sandukası, Malik Salih Eyüp'ün türbe kapısı (1249/50), İbni Tulun camisinde Sultan Laçın münberi (1296) Anadolu örneklerine paralel gelişen erken kündekâri işçilikleridir. 14.-15. asır Memluk devrinde örnekler çok bollaktır. Bak. Kühnel, E. Der Mamlukische Kassettenstil. Kunst des Orients. I. Wiesbaden 1950. s. 55-58, Abb. 1-7.